

**АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ
У ФОРМУВАННІ ОНОВЛЕНОЇ МОДЕЛІ ПРАВОСВІДОМОСТІ**

**AXIOLOGICAL ASPECT OF STATE LEGAL POLICY IN THE FORMATION
OF AN UPDATED MODEL OF LEGAL AWARENESS**

Мета. Метою роботи є дослідження аксіологічного аспекту державної правової політики у формуванні оновленої моделі правосвідомості. **Методика.** Методика ґрунтується на всебічному аналізі та узагальненні науково-теоретичних джерел і чинного законодавства з подальшим виробленням відповідних висновків та рекомендацій. **Результати.** В процесі дослідження встановлено, що правосвідомість має аксіологічний зміст і відображає систему суспільних цінностей. Доведено взаємозв'язок правової політики та правосвідомості, де політика виступає ціннісним інструментом їх гармонізації. Обґрунтовано роль безпеки як фундаментальної аксіологічної цінності, що інтегрує індивідуальні, суспільні та державні інтереси. Показано, що формування оновленої моделі правосвідомості можливе на основі цінностей безпеки, справедливості, свободи, верховенства права та гідності людини. **Наукова новизна** дослідження полягає у поглибленому розкритті аксіологічного виміру державної правової політики як чинника формування оновленої моделі правосвідомості. Уперше безпека обґрунтована не лише як політико-правовий інструмент, а як фундаментальна цінність, що визначає зміст правових орієнтирів громадянського суспільства. Удосконалено підхід до розуміння взаємозв'язку правової політики та правосвідомості через призму загального блага, що поєднує індивідуальні, суспільні й державні інтереси. **Практична значимість** дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані для вдосконалення державної правової політики, орієнтованої на формування оновленої моделі правосвідомості. Зокрема, вони сприятимуть розробці ціннісно орієнтованих стратегій, які забезпечать гармонійне поєднання правових норм із суспільними уявленнями про справедливість, свободу та відповідальність. А також можуть бути використані для зміцнення правової культури, підвищення рівня довіри до інститутів держави, впровадження інноваційних освітніх програм з правового виховання, а також для створення дієвих механізмів громадської участі у процесах правотворчості та правозастосування.

Ключові слова: правосвідомість, аксіологічний аспект, державна правова політика, безпека, загальне благо, демократичний розвиток, правова культура, суспільні цінності.

Purpose. The purpose of the work is to study the axiological aspect of state legal policy in the formation of an updated model of legal consciousness. **Methodology.** The methodology is based on a comprehensive analysis and generalization of scientific and theoretical sources and current legislation with the subsequent development of relevant conclusions and recommendations. **Results.** In the process of research, it was established that legal consciousness has an axiological content and reflects a system of social values. The relationship between legal policy and legal consciousness is proven, where politics acts as a value instrument for their harmonization. The role of security as a fundamental axiological value that integrates individual, social and state interests is substantiated.

It is shown that the formation of an updated model of legal consciousness is possible on the basis of the values of security, justice, freedom, the rule of law and human dignity. **Originality.** The research consists in an in-depth disclosure of the axiological dimension of state legal policy as a factor in the formation of an updated model of legal consciousness. For the first time, security is substantiated not only as a political and legal instrument, but as a fundamental value that determines the content of the legal guidelines of civil society. The approach to understanding the relationship between legal policy and legal consciousness through the prism of the common good that combines individual, social and state interests is improved. **Practical significance.** The practical significance of the study lies in the fact that its results can be used to improve state legal policy aimed at forming an updated model of legal consciousness. In particular, they will contribute to the development of value-oriented strategies that will ensure a harmonious combination of legal norms with public perceptions of justice, freedom and responsibility. They can also be used to strengthen legal culture, increase trust in state institutions, implement innovative educational programs in legal education, and create effective mechanisms for public participation in the processes of lawmaking and law enforcement.

Key words: *legal consciousness, axiological aspect, state legal policy, security, common good, democratic development, legal culture, social values.*

Постановка проблеми. У періоди соціально-політичних криз суспільна свідомість тяжіє до правового ідеалу, де моральні цінності постають вищими за формальну силу закону. Це висуває перед державою завдання розробки такої правової політики, яка б інтегрувала правові й моральні орієнтири, забезпечуючи їхню відповідність потребам громадянського суспільства. Однак конкуренція ціннісних систем – між пріоритетом держави та пріоритетом особистості – породжує біполярність правосвідомості, що відображається у деформації цінностей на індивідуальному рівні.

В умовах таких протиріч актуальним стає аксіологічний підхід до розуміння правосвідомості, де ціннісний вимір постає об'єднуючою ланкою між її ідеологічними та психологічними компонентами. Це зумовлює потребу у формуванні оновленої моделі правосвідомості, заснованої на гармонізації державної правової політики з ціннісними орієнтирами суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загалом попередні дослідження дозволяють зробити висновок, що у сучасній юридичній науці безпека розглядається не лише як політико-правовий інструмент, а й як аксіологічна цінність, яка визначає зміст правосвідомості та напрями правової політики. Проте ця проблематика потребує подальшого вивчення, зокрема, необхідним є глибший аналіз взаємозв'язку між національною безпекою та формуванням оновленої моделі правосвідомості громадян в умовах суспільних трансформацій та воєнних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж перейти до аналізу аксіологічних аспектів, варто визначити зміст поняття правосвідомості та з'ясувати, яке місце й значення в її функціонуванні посідає державна правова політика.

У юридичній науці правосвідомість традиційно визначається як форма суспільної свідомості, що відображає ставлення індивідів і соціальних груп до права, законності та правосуддя. За визначенням О. Скаун, правосвідомість – це система правових поглядів, ідей, почуттів і традицій, що відображають правову дійсність і регулюють поведінку людей у сфері права [1, с. 321]. Ю. Шемшученко наголошує, що правосвідомість виконує не лише пізнавальну, а й регулятивну функцію, оскільки формує правові орієнтири поведінки громадян, а також трактує її як форму суспільної свідомості, що відображає ставлення суб'єктів правовідносин до чинного права та похідних від нього правових явищ [2, с. 49; с.115]. Також правосвідомість розглядають як систему ідей та уявлень, у яких відбивається ставлення індивідів і соціальних груп до права, законності та правосуддя, а також їхні уявлення про правомірне й неправомірне [3, с. 220].

У сучасних дослідженнях акцент робиться на ціннісному змісті правосвідомості. В. Костицький підкреслює, що правосвідомість є відображенням не тільки знань про право, а й усієї системи суспільних цінностей, що визначають легітимність правової політики та її сприйняття громадянами [4, с. 74]. Н. М. Оніщенко, у свою чергу, розглядає правосвідомість як динамічний елемент правової системи, який постійно змінюється під впливом соціальних трансформацій та політичних рішень [5, с. 216].

Стосовно розуміння правової політики, відзначаємо, що в юридичній науці вона розглядається як цілеспрямована діяльність держави, спрямована на формування, удосконалення та

реалізацію права. Так, О. Ф. Скакун визначає правову політику як систему науково обґрунтованих ідеологічних установок, стратегій та практичних заходів держави, спрямованих на забезпечення верховенства права та правопорядку [6, с. 312]. У свою чергу, Ю. С. Шемшученко підкреслює, що правова політика є важливим механізмом гармонізації суспільних відносин, оскільки поєднує у собі як нормативний, так і ціннісний вимір права [2, с. 420].

Сучасні дослідники розширюють це бачення. Так, В. В. Костицький розглядає правову політику не лише як інструмент правового регулювання, а й як форму вираження суспільних цінностей, яка забезпечує баланс між потребами держави та правами людини [4, с. 144]. Н. М. Оніщенко наголошує на динамічному характері правової політики, яка повинна адаптуватися до викликів сучасності, зокрема глобалізаційних процесів та розвитку громадянського суспільства [5, с. 267].

У сукупності ці підходи дозволяють трактувати правову політику не лише як управлінсько-правовий механізм, а й як аксіологічний інструмент формування правосвідомості, що сприяє узгодженню державних і суспільних цінностей.

Таким чином, державна правова політика має безпосередній вплив на формування правосвідомості. Вона задає рамки правових цінностей, формує правові орієнтири та визначає умови гармонізації інтересів особи, суспільства і держави. Саме тому у процесі вироблення ефективної правової політики необхідно враховувати аксіологічний вимір правосвідомості, оскільки ігнорування цього аспекту призводить до деформації суспільних і індивідуальних правових орієнтацій.

Стосовно ціннісних засад правової політики України, слід підкреслити, що вони насамперед закріплені у Конституції України, де людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визначені найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Це положення формує аксіологічне підґрунтя для розвитку правосвідомості, у якій домінують пріоритети поваги до прав людини та верховенства права.

Відповідно, діяльність держави та її правова політика мають бути спрямовані на утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головної мети правового регулювання.

Крім того, Основний Закон визначає демократичність, верховенство права, рівність усіх перед законом, політичний і ідеологічний плюралізм як ключові орієнтири розвитку правової системи (ст. 8, ст. 24, ст. 15). Саме ці принципи формують аксіологічний фундамент державної правової політики.

Важливим є й те, що законодавство України підкреслює соціальну спрямованість держави: Конституція закріплює положення про соціальну державу, яка відповідальна перед людиною за свою діяльність (ст. 1, ст. 46). Звідси випливає, що у правовій політиці визначальною цінністю є гармонізація публічного і приватного інтересу, узгодження інтересів особи, суспільства і держави.

У цьому контексті варто підкреслити, що законодавство у сфері національної безпеки, прав людини, судової системи та протидії корупції також втілює ціннісний вимір правової політики. Йдеться про такі фундаментальні орієнтири, як справедливість, законність, рівність, відповідальність влади перед суспільством і прозорість у прийнятті рішень. Саме ці цінності становлять аксіологічну основу оновленої моделі правосвідомості та визначають стратегічні орієнтири розвитку правової системи України.

Перехід до питання безпеки є цілком закономірним, адже вона постає не лише інструментом забезпечення стабільності, а й самостійною аксіологічною цінністю.

На сучасному етапі безпека громадянського суспільства загалом та правосвідомості його членів зокрема виступає необхідною передумовою демократичного розвитку, стабільності соціальних відносин і довіри до правової системи. Забезпечення безпеки у цьому розумінні означає не тільки захист від зовнішніх і внутрішніх загроз, але й створення умов для формування оновленої правосвідомості, здатної інтегрувати моральні пріоритети, цінності верховенства права та поваги до гідності людини.

У сучасній юридичній науці поняття «безпека» розглядається саме у цьому багатомірному контексті – як гарантована конституційними та законодавчими нормами, а також практичними заходами захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [8, с. 45–46]. Цей підхід співвідноситься із твердженням Т. Подковенко, що безпека є однією з ключових сфер, яка має визначальне значення для держави, суспільства та окремої особи, а отже, повинна розглядатися як складова категорії «загальне благо».

Тому, загальне благо, яке охоплює державну незалежність, міжнародний авторитет, економічний розвиток та передусім безпеку, стає аксіологічним фундаментом суспільного порядку й політичного устрою. Водночас складність і багатогранність соціальних процесів зумовлює

труднощі у його однозначному трактуванні [10, с. 13]. Саме від здатності держави гармонізувати категорію загального блага з реальними потребами суспільства залежить ефективність формування оновленої моделі правосвідомості.

У цьому зв'язку безпека виконує інтегративну функцію: вона поєднує особистісні цінності з колективними інтересами суспільства та стратегічними цілями держави. Проте головний виклик полягає в узгодженні «загального блага» з реальними потребами громадян, без чого аксіологічна основа державної правової політики ризикує залишитися декларативною.

Отож, забезпечення безпеки як фундаментальної цінності має реалізовуватися не лише через правові та інституційні механізми, але й через формування правосвідомості, здатної критично оцінювати правові норми, протидіяти загрозам і водночас утверджувати довіру до права як до загального суспільного блага.

У підсумку аксіологічний вимір державної правової політики у сфері безпеки розвитку виходить за межі традиційних оборонних завдань, охоплюючи збереження національно-культурної ідентичності, добробуту населення та умов гармонійного розвитку особистості. Саме тому поширення моральних і правових цінностей, які інтегрують різні соціальні та етнокультурні групи в єдиний правовий простір, набуває першочергового значення. Таке бачення узгоджується з положеннями Закону України «Про національну безпеку України», де наголошено, що національна безпека є станом захищеності суверенітету, територіальної цілісності, демократичного ладу та фундаментальних цінностей суспільства [11; 10, с. 14-15].

Як аксіологічна цінність, безпека набуває універсального виміру: вона забезпечує захист життя, гідності та прав людини, стабільність суспільних відносин, демократичний поступ держави, а також збереження культурної ідентичності та історичної спадкоємності. Вона спрямовує державну політику на пошук балансу між індивідуальними, суспільними та національними інтересами, що особливо важливо у період трансформації правової системи України.

У цьому контексті безпека є ключовим чинником у формуванні оновленої моделі правосвідомості. Адже правосвідомість сучасної особи має не лише відображати нормативно-правові приписи, а й інтегрувати цінності верховенства права, свободи, справедливості та відповідальності. Усвідомлення безпеки як цінності сприяє формуванню такої правосвідомості, яка здатна:

- критично оцінювати правові явища та протидіяти загрозам, що підривають правопорядок;
- поєднувати особистісні цінності з колективними орієнтирами суспільства та стратегічними інтересами держави;
- зміцнювати довіру до права як до універсального інструмента забезпечення загального блага.

Ця закономірність особливо виразно виявляється у сучасних умовах. Так, воєнний стан, спричинений агресією проти України, підтверджує, що безпека є основою суспільного порядку та національної єдності. Прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на оборону та підтримку Збройних Сил, поєднується з високим рівнем правосвідомості населення, яке дотримується правил воєнного часу та активно долучається до волонтерських і громадських ініціатив. Це демонструє органічний зв'язок державної політики безпеки з новим типом правосвідомості, орієнтованою на спільне благо.

Не менш важливим прикладом є антикорупційна політика. Створення в Україні спеціалізованих інституцій – НАБУ, ВАКС, НАЗК – є проявом безпеки як захисту від внутрішніх загроз. Адже корупція підриває довіру громадян до держави та ставить під сумнів легітимність правопорядку. Формування правосвідомості, що нетерпимо ставиться до корупційних практик, відображає аксіологічний вимір безпеки, заснований на цінностях прозорості та відповідальності.

Особливого значення набуває й кібербезпека. У контексті цифровізації суспільства вона постає умовою гарантування прав людини у віртуальному середовищі. Захист персональних даних, безперерйне функціонування критичної інфраструктури вимагають правових механізмів та підвищення рівня цифрової правової культури. Оновлена правосвідомість у цьому випадку проявляється у відповідальному ставленні громадян до дотримання правил кібербезпеки, що є частиною загального правового розвитку.

Актуальною аксіологічною складовою виступає й екологічна безпека. Законодавство у сфері охорони довкілля закріплює принципи сталого розвитку та відповідальності перед майбутніми поколіннями, розглядаючи безпеку як гарантію збереження природних ресурсів і здоров'я населення. У цьому вимірі правосвідомість набуває нового значення: вона інтегрує екологічні орієнтири у систему правових цінностей суспільства, формуючи культуру відповідальності та дбайливого ставлення до довкілля.

Не можна оминути й соціальну безпеку, яка тісно пов'язана з довірою громадян до держави. Розвиток правової політики у сферах соціального захисту, охорони здоров'я та освіти забезпечує стабільність суспільних відносин та підвищує рівень правової культури. Соціальна безпека у цьому аспекті постає як аксіологічна цінність, що сприяє формуванню оновленої правосвідомості, в якій гармонізуються індивідуальні та колективні інтереси та утверджується принцип поваги до людської гідності як найвищої цінності.

Тому, безпека у всіх своїх проявах – воєнній, політичній, цифровій, екологічній та соціальній – є не лише політико-правовим інструментом, а й універсальною аксіологічною цінністю. Саме через її утвердження формується оновлена правосвідомість, зорієнтована на захист людини, суспільства й держави та на утвердження правової культури, здатної відповідати сучасним викликам.

Висновки. Правосвідомість у сучасній юридичній науці розглядається не лише як форма суспільної свідомості чи система уявлень про право, а як ціннісно-орієнтований механізм, що безпосередньо залежить від змісту державної правової політики. Саме остання задає аксіологічні орієнтири, спрямовані на узгодження інтересів особи, суспільства й держави. У цьому контексті безпека постає як фундаментальна цінність і складова загального блага, що інтегрує індивідуальні та колективні потреби, забезпечує сталість демократичного розвитку й довіру до правових інститутів. Усвідомлення безпеки як аксіологічної категорії формує оновлену правосвідомість, у якій поєднуються ідеї верховенства права, справедливості та відповідальності, що в перспективі визначає якість державної правової політики та стійкість суспільного порядку.

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків: Право, 2011. 520 с.
2. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) та ін. К.: Українська енциклопедія, 2003. Т. 5. 736 с.
3. Юридичні терміни: тлумачний словник / В. Г. Гончаренко П. П. Андрушко Т.П. Базова та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. К.: Либідь, 2004. 320 с.
4. Костицький В. В. Право як цінність: соціально-правові аспекти. Львів: Світ, 2015. 356 с.
5. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії. К.: Ін Юре, 2012. 412 с.
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум, 2001.
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/ 96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Тацій, Ю.С. Шемшученко. К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. Т.1. 1232 с.
9. Панов М.І. Безпека як фундаментальна категорія в методології правознавства (до постановки проблеми). *Вісник Академії правових наук України*. 2000. №3. С. 10-15.
10. Подковенко Т. Національна безпека України: аксіологічний та правовий аспекти. *Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права. Актуальні проблеми правознавства*. №1(25). 2021. С. 11-18.
11. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року №2469-VII. DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.08.2025

Дата публікації: 29.09.2025.